

«Täze kolonializmden soňky» tapgyra gelindimi?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

"Täze kolonializmden soňky" tapgyra gelindimi? «TÄZE KOLONIALIZMDEN SOŇKY» TAPGYRA GELINDIMI?

Şol wagt pikir alyşanlarymyzyň ýaňy aradan ýarym asyr geçendigine garamazdan, şindizem eşidilýär

Biziň günlerimizde «köne» kolonializm bilen ösen Günbataryň (Palestinadaky arap halkynyň öz döwletini gurma mümkinçiliginden häzirem mahrum edilýändigini hasaba almasak), garaşsyzlygyny ýakyn wagtda alanlar bilen birlikde Aziýadaky we Afrikadaky ýaş ýurtlara gönükdirilen eksplutasiýasyny we ykdysady gözegçilik sistemasyny dowam etdirýän täze kolonializmiň möwriti geçjege meňzeýär.

Öňki Sowet Soýuzynyň goldawy gürrüňi gidýän ýurtlaryň kolonial

baknalykdan azat bolmagynda we öz agalyklary bilen ösmekleriniň goldanmagynda möhüm rol oýnapdy.

Emma hernäçe Moskwa umuman alanda olardan hiç zada hantama bolmasa-da, gynansak-da, käbir liderler bu hakykaty ýatdan çykarýar.

Şunuň bilen birlikde soňky wagtlarfa Global Günorta ýurtlaryndan örän köp kärdeşim «täze kolonializmden soňky» tapgyryň gürrüňini etmäge başlady.

Munuň özi käbir analitikleriň arasynda arassa geň galmalara sebäp boldy. Şonsuzam bu tapgyryň gidişine görä kolonizatorlary-da dahyllylykda ösen günbatar ýurtlary gönüden-göni we (käte ajaýyp formada maskalanan bolsa-da) gyýtaklaýyn gözegçiligiň möwriti dolan formasy ýaly görünýän zady ownuk hasaplamazdan ýene bir gezek buýruklaryny we gegemonlyklaryny boýna dakmaga başladylar.

Bu prosesiň alternatiwasynyň ýokdugy belli. Aralaryndaky ähli düşünişmezlere garamazdan Global Günorta ýurtlary şu maksadyň töwereginde jemlenişdiler.

Munuň bilen birlikde iş aýratynam syýasat bilen baglanyşykly bolanda, hyýalbentlikden el çekmek juda kyn bolýar.

Germaniýanyň kansleri Otto fon Bismark syýasata örän ýerlikli söz bilen «mümkin zadyň sungaty» diýip baha beripdir. Emma şonda-da, ABŞ-ly meşhur ykdysatçy Jon Kennet Gelbreýtiň şu kesgitlemesi gözüme has ýakyn görünýär: «Syýasat – heläkçilik bilen göwnüňe ýaramaýan zadyň arasynda haýsam bolsa bir ýoly saýlamakdyr».

Häzir görnetin orta çykyşy ýaly, dünýädäki agalyk ediji güýç hökmünde agramyny ýitiren Günbataryň tutuşlygyna şeýle karara gelmegi gerek.

Şunuň bilen baglanyşyklylykda, elli ýyldanam gowrak wagt mundan öň bolup geçen wakalaryň gürrüňini beresim gelýär.

Altмышyny ýyllaryň ahyrynda we yetmişinji ýyllaryň başynda şol döwür partiýanyň esasy sowet syýasy organy bolan Merkezi Komitetiň wekilleri maňa Günorta Ýemen Milli frontynyň ýokary düzümlü liderlerinden ybarat topara arap dilinde leksiýalary bermegimi teklipti.

Bu front ýemen halkynyň iňlis basybalyjylaryna garşy birnäçe

ýyllap üstünlik bilen alyp baran ýaragly göreşiniň başyny çeken topardy.

Bu liderler soňra resmi däl ýagdaýda Lenin adyndaky Halkara mekdebi diýilýän Sosial ylymlar institutynda rewolýusion teoriýanyň esaslaryny öwrenmek üçin Moskwa geldiler.

Institutyň we aýratynam meniň baglanyşykly filosofiýa bölümimiň garaşylmadyk görnüşde demokratiýa we erkin pikir alyşmalara açyk howasy bardy. Bu bölüme meşhur alym we ajaýyp ynsan professor Ýuriý Zamoşkin ýolbaşçylyk edýärdi.

Institutyň öňden gelýän düşünje gurluşyndan has başgaça pikirlenip bilýänligi bilen tanalan dekany Fýodor Ryženko sowet sosial ylymlarynyň görnükli wekillerini bu ylym ojagyna üşürmek isläpdi we muny belli bir derejede başarypdy.

Kolonializmden azat bolmak sapaklary bilen düýpli teoretiki bilim birleşdirildi. Munuň çäginde marksizmiň ýany bilen ösen Günbatar ýurtlarynyň jemgyýetçilik düşünjesindäki döwrebap meýiller-de öwrenilýärdi.

Ynanar ýaly däl, emma hakykatdanam şeýledi. Ýene bir geň galdyryan zadam institutyň kafeteriýasynda bir çaska kofe ýa çay içen wagtymyz kärdeşlerimiz bilen özara pikir alyşmalarymyzyň erkin düşünjä ýokary derejede ýol açmagy we täze pikirlere galkyndyrmagydy.

Şol bir wagtyň özünde ortodoksal ýa-da berk we praktiki amala werziş marksistik taglymaty ündeýän sowet işgärleri daşary ýurtly kommunistik partiýalaryň agzalaryna sapak berýärdiler. Institutda 1970-1971-nji ýyllarda okan palestinaly kommunistleriň arasynda arap dünýäaından giňden tanalýan şahyr Mahmud Derwüş hem bardy. Onuň bilen gepleşip görmek meni we arap kärdeşlerimi diýseň begendiripdi.

Kommunist däl daşary ýurtly rewolýusioner akymlaryň wekilleri institutyň Moskwanyň ýakynyndaky Puşkino şäherinde ýerleşen filialynda aýry-aýry okadyldy.

Ol ýerde Palestinadan, Günorta Afrikadan, Angoladan, beýleki birnäçe afrika ýurdundan aşa radikal bolanlar bilen birlikde dürli rewolýusioner frontlaryň wekilleri bardy we bulara şol wagt kolonizatorlara, jynsparažalra, yzagalak režimlere garşy ýaragly göreşe ýolbaşçylyk edenlerem bardy.

Rewolýusion göreşiň ýa-da halk goranyşy diýilýän zadyň esaslary öz ugurlarynda ýokary ýeterlilige eýe ukyply adamlar tarapyndan gizlin şertlerde öwredildi.

Şol wagt pikir alyşanlarymyzyň ýaňy aradan ýarym asyr geçendigine garamazdan, şindizem eşidilýär.

Üstesine şol döwürde-de men we birnäçe ýoldaşym Moskwanyň orta atan ýa-da, gynansak-da, käbir ýagdaýlarda boýnumyza dakýan düşüňjelerine we talaplaryna tankydy göz bilen baha bermäge meýillidik.

Daşary ýurtly diňleýjileriň gatnaşmagynda pikir alyşan meselelerimiziň arasynda rewolýusiýalara garşy tutum, rewolýusiýalaryň gündogar jemgyýetlerini özgertmekdäki täsirçiligi, milli azat-edijilik hereketi üçin goranyşçy taktikalaryň roly, Arap Gündogaryny-da öz içine alýan görnüşde Aziýa we Afrika ýurtlarynda diniň tutýan orny ýaly temalar bardy.

Soňabaka Global Günortanyň täze ýolbaşçylarynyň alan şu we aýratynam jemgyýetçilik we ykdysady yzagalaklyk bilen garyplyk ýaly beýleki juda köp problemalaryň çözülmезligi, daşardan edilýän güýçli basyşlara uçralmagy, basybalyjy güýçleriň bähbitleri bilen berk baglanyşykly söwdagärlerdir maklerleriň olara garşy gitmegi ösüşi we tradision gymmatlyklary täze garaşsyz bolan ýurtlaryň esasy prinsiplerine öwürmekleriniň önüni alan bolmagy mümkin.

Şu günün gözünden seredenimizde adam sanyna goşmak islänlerimiziň köpüsiniň sadadygyny zamanabaplaşma şygary astynda galmagally çepçi çykyşlara bolan haýranlygyndan, dini potensialynyň äsgerilmezliginden, syýasy reallykdan we esasy peýdakeşlikden binesip galmagyndan we täzeleniş tarapdarlarynyň beýleki ideologiki kemçiliklerinden görüp bileris.

Sowet Soýuzynyň hut özüniň garşy-garşy bolan krizisiniň we has soňra çagşamagynyň şol bir ýagdaýda öňki sosialistik ýurtlarda emele gelen düýpli öwrülişikleriň netijesinde sowet tejribesi bilen makullanan birnäçe taktikanyň we düşüňjäniň sanlyja ýylyň içinde ynandyryjylygyny ýitirmegine geň galar

ýaly zat ýokdy.

Munuň bilen birlikde biz diňe şowsuzlygyň sarpygyny datmadyk, şol bir wagtyň özünde Russiýanyň häzirki global köpçüligini emele getiren Global Günorta halklarynyň garaşsyzlyk göreşine şertsiz goldawynyň hatyrasyny-da miras aldyk.

Elbetde, Aziýa we Afrika ýurtlarynda hemme zat tama edilişi ýaly meselesiz öňe gidenok. Hatda käte wagt yza gidýän ýaly bolup görünýär (geçmişň sahypalaryny täzedan waraklan birnäçe afrika ýurdundaky harby döwlet agdarylyşyklary munuň bir mysaly).

Emma şonda-da ýagşy niýetde bolalyň. Ýakyn wagtda Wladiwostokda geçirilen Gündogar Ykdysady forumynda gatnaşyjylaryň «täze kolonializmden soňky» meseläni ara alyp maslahatlaşmagy global köpçüligi düzýän ýurtlaryň ýaramaz güýçlere garşy üstünlikli görnüşde we parahatçylykly ýollar bilen göreşmäge taýýardygyny görkezdi.

Witaliý NAUMKIN,

Russiýanyň Ylymlar akademiýasynyň Gündogary öwreniş institutynyň direktory.

Çarşenbe, 27.09.2023 ý. Publisistika